

היחס לתשובה

פרק ז

הואיל ורשות כל אדם נתונה לו כמו שביארנו³⁶, ישתדל אדם לעשות תשובה³⁷ ולהתוודות בפיו מחטאיו ולנעור כפיו מחטאיו, כדי שימות והוא בעל תשובה ויזכה לחיי העולם הבא.

לעולם יראה אדם עצמו כאילו הוא נוטה למות ושמא ימות בשעתו ונמצא עומד בחטאו, לפיכך ישוב מחטאיו מיד, ולא יאמר כשאזקין אשוב - שמא ימות טרם שיזקין, הוא ששלמה אמר בחכמתו (קהלת ט, ח): "בְּכָל עֵת יִהְיֶה בְּגִדֶיךָ לְבָנִים".

אל תאמר שאין תשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה, כגון זנות וגזל וגניבה, אלא כשם שצריך אדם לשוב מאלו כן הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן ההיתול ומרדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא בהן מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העוונות קשים מאותן שיש בהן מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם, וכן הוא אומר (ישעיהו נה, ז): "יִעֲזֹב רְשָׁע דְרָכוֹ וְאִישׁ אֶן מִחֻשְׁבֹתָיו".

ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העוונות והחטאות שעשה, אין הדבר כן, אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם. ולא עוד אלא ששכרו הרבה, שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו, אמרו חכמים: "מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו", כלומר מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם, מפני שהן כובשים יצרם יותר מהם³⁸.

הערות - ילמד ענוים דרכו

36 בפרק ה, שדילגנו עליו, כתב הרמב"ם: "רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו".

37 גם מכאן ניכר שעיקר חופש הבחירה הוא ביכולת להשתנות, ולכן אין החופש אלא לשוב בתשובה. וכן לשון הרמב"ם שם בפרק ה, שחופש הבחירה אינו בהכרח שעתה יעשה טוב או רע, אלא "להטות עצמו לדרך טובה". ואם כן "צדיק" הוא מי שמטה עצמו להתקדם כדי להיות טוב, ו"רשע" הוא מי שמטה עצמו לדרך רעה. כעין זה כתב הרב דסלר במכתב מאליהו (ח"ה עמ' 260): "מי הם 'צדיקים גמורים' ? עיין שם (בגמרא בראש השנה) בתוספות דהיינו 'רובן זכויות'. וצריך עיון, איך נקרא צדיק גמור במיעוט עבירות? לכאורה צדיק גמור זה שאין לו עבירות שלא עשה תשובה עליהן? ! ... יש לומר שרוב זכויות היינו ששאיתנו העיקרית היא למצוות, והיא שמנהגת אותו תמיד. רוב זכויות - היינו ששאיתנו לעלות תמיד, ואם עבר עבירות, מידת הרחמים מפרשת זאת ככישלון - 'כי כשלת בעוונך', כי אין זאת שאיתנו ולבו כל עמו ומתחרט חרטה אמיתית ועל כן נחשב כצדיק גמור".

38 כלומר, מעלת בעל התשובה אינה בעצם התשובה, אלא שכאשר יגיע לרגע של ניסיון - הוא יהיה בהתמודדות שהצדיק לא ירגיש בה כלל; ועל כן יש לו שכר יותר מהצדיק. אולם הר"ן בדרוש השישי פירש שמעלת בעל התשובה נובעת מכך שקיים את מצוות התשובה, שהיא מצווה מעולה ביותר.

מסלול 1: יום ב, ח בתשרי
מסלול 2: יום ג, ח בתשרי
מסלול 3: יום ד, ז בתשרי
מסלול 4: יום ה, ו בתשרי

כל הנביאים כולן ציוו על התשובה ואין ישראל נגאלין³⁹ אלא בתשובה⁴⁰, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר (דברים ל, א-ג): "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים וְגו' וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו'".

גדולה תשובה! שמקרכת את האדם לשכינה, שנאמר (הושע יד, ב): "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ", ונאמר (עמוס ד, ו): "וְלֹא שָׁבַתְּם עַדִּי נְאֻם ה'", ונאמר (ירמיהו ד, א): "אִם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה' אֱלֹהֵי תָשׁוּב", כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק. התשובה מקרכת את הרחוקים, אמש היה זה שְׁנוּאֵי לִפְנֵי הַמָּקוֹם מְשׁוּקָץ וּמְרוּחָק וְתוֹעֵבָה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד. וכן אתה מוצא שבלשון שהקב"ה מרחיק החוטאים בה מקרב את השבים בין יחיד בין רבים, שנאמר (הושע ב, א): "וְהָיָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לָהֶם לֹא עָמִי אַתֶּם יֹאמְרוּ לָהֶם בְּנֵי אֵל חַי", ונאמר ביכניהו ברשעתו (ירמיהו כב, ל; כד): "כְּתָבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי גֵבֶר לֹא יִצְלַח בְּיָמָיו, אִם יִהְיֶה כְּנִיְהוּ בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתֵם עַל יַד יְמִינִי וְגו'", וכיון ששב בגלותו נאמר בזרובבל בנו (חגי ב, ג): "בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה' צָבָאוֹת אֲקַחְךָ זָרְכָבָל בֶּן שָׂאֲלֻתִיאֵל עַבְדִּי נְאֻם ה' וְשָׁמַתִּיךָ פְּחוֹתָם".

כמה מעולה מעלת התשובה! אמש היה זה מובדל מה' אלוהי ישראל, שנאמר (ישעיהו נט, ב): "עֲוֹנֹתֶיכֶם הָיוּ מִבְּדָלִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם", צועק ואינו נענה, שנאמר (שם א, טו): "גַּם כִּי תִרְבוּ תִפְלֶה אֵינֶנִּי שִׁמְעֵ", ועושה מצוות וטורפין אותן בפניו, שנאמר: "מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיְדֶיכֶם רָמַס חֲצִירִי" (שם א, יב), מִי גַם בְּכֶם וְיִסְגֵר דְּלֹתֵימֵי וְגו'" (מלאכי א, ג), והיום הוא מודבק בשכינה, שנאמר (דברים ד, ד): "וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם", צועק ונענה מיד שנאמר (ישעיהו סה, כד): "וְהָיָה טָרַם יִקְרָאוּ וְאָנִי אֶעֱנֶה", ועושה מצוות ומקבלין אותן בנחת ושמחה, שנאמר (קהלת ט, ז): "כִּי כָבֵד רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֵׂיךָ",

הערות - ילמד ענוים דרכו

39 פרשות התשובה בתורה הן פרשות ציבוריות (למעט מצוות הווידוי שבפרשת נשא) ונחרזות בגאולת ישראל. ועיין באורות התשובה פרק ד. ועיין עוד באיגרות הראי"ה ב, שעש: "ואם יבא אדם לחדש דברים עליונים בעסקי התשובה בזמן הזה, ואל דברת קץ המגולה ואור הישועה הזרוחה לא יביט, לא יוכל לכוון שום דבר לאמיתתה של תורת אמת. כי כל זמן מאיר בתכונתו, ועצת ה' אשר יעץ, להחל אור גאולה, מעולפת במטמוני מסתרים, כמו שאנו רואים בעינינו, ומוקפת בהמון נגעים של עניי הדעת סובלי חלאים רוחניים. ודאי לא יועילו כל חשבונות, העולים בלב אדם שמחשבותיו הבל, נגד עצת ה' העליונה אשר דבר טוב על ישראל, לכונן אור גאולה ודרך חיים לשאר עמו, העתידים להיות כולם שבי פשע..."

40 לכאורה הרמב"ם פוסק כאן כשיטת רבי אליעזר, שאם אין ישראל עושים תשובה אין נגאלים (סנהדרין צז, ב), ולא כרבי יהושע. אולם המעיין יראה שהדין בתנאים הוא אם הגאולה תחיל מהתעוררות ישראל לשוב, או שהיא יכולה להתחיל מהתעוררות אלוהית לעורר אותם לתשובה, כמו שאומר רבי יהושע: "הקדוש ברוך הוא מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן, וישראל עושין תשובה ומחזירין למוטב". אבל לכולי עלמא הגאולה קשורה בתשובה.

מסלול 1: יום ב, ח בתשרי	מסלול 3: יום ד, ז בתשרי
מסלול 2: יום ג, ח בתשרי	מסלול 4: יום ה, ו בתשרי

ולא עוד אלא שמתאווים להם, שנאמר (מלאכי ג, ד): "וְעִרְבָה לָהּ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קְדָמֶינִי".

בעלי תשובה דרכן להיות שפלים וענווים ביותר, אם חרפו אותן הכסילים במעשיהם הראשונים ואמרו להן: "אמש היית עושה כך וכך ואמש היית אומר כך וכך" - אל ירגישו להן, אלא שומעין ושמחים ויודעין שזו זכות להם, שכל זמן שהם בושים ממעשיהם שעברו ונכלמים מהן - זכותם מרובה ומעלתם מתגדלת. וחטא גמור הוא לומר לבעל תשובה: "זכור מעשיך הראשונים" או להזכירן לפניו כדי לביישו, או להזכיר דברים ועניינים הדומין להם כדי להזכירו מה עשה, הכל אסור ומזוהר עליו בכלל הונית דברים שהזהירה תורה עליה, שנאמר (ויקרא כה, יז): "וְלֹא תוֹנֶנּוּ אִישׁ אֶת עֵמִיתוֹ".

שאלות מנחות:

- ✦ האם האמונה בחופש הבחירה היא על כל מעשה ומעשה, או על קביעת ה"דרך" של האדם? אדם שכרגע אינו שולט בלשונו או שהוא מכור לעישון וכיו"ב - האם יש לו חופש ויכולת להשתנות? האם האמונה בחופש הבחירה קשורה ל"תשובה"?
- ✦ האם מידה רעה היא מסוכנת כיוון שעלולה להוביל לחטא (למשל, הכעסן עלול לרצוח אדם שהכעיס אותו) או שהיא עצמה עוון? מדוע?
- ✦ למה הרמב"ם נדרש לדבר בשבח התשובה? מה הקושי המוסרי באפשרות לשוב בתשובה? (עיין: האם בבית דין של מטה יש משמעות לתשובה? אדם שחילל שבת בעדים והתראה ועשה תשובה והוא שומר שבת - לא ייסקל?)
- ✦ האם מלבד חזרה בתשובה ממעשים ומידות, יש גם תשובה מדעות לא נכונות? - על כך נלמד בעז"ה בפרקים הבאים בהלכות תשובה, בזמן הבא.

פרקים ג, ח-י - נלמד בעז"ה בזמן חורף
 יחד עם ההקדמה של הרמב"ם לפרק חלק.
 פרקים ה-ו - נלמד בעז"ה בזמן חורף
 יחד עם הפרק האחרון בהקדמת הרמב"ם לאבות.
 גמר חתימה טובה !